

PEDAGOGISKT MATERIAL TILL CANDIDE

Av Anna Bergqvist

Rekommenderas från 15 år

Candide

Foto Matilda Rahm

KULTURHUSET
stadsteatern

Om pjäsen

Voltaires *Candide* har sin självskrivna plats i litteraturhistorien och därmed i undervisningen för både högstadiet och gymnasiet. *Candide* är en del av allmänbildningen och, om man så vill, självskriven i en tänkt litterär kanon. Kulturhuset Stadsteaterns uppsättning av *Candide* håller sig innehållsligt nära Voltaires idéroman, men är ett självständigt konstnärligt verk som kan ses helt fristående från sitt litterära sammanhang. Den tar sig också vissa friheter i förhållande till Voltaires roman. Det är som sådant den behandlas i det här lektionsmaterialet, vilket är tänkt att användas som övningar, diskussioner och reflektioner kring såväl den här föreställningen som kring teater i stort. Materialet är tänkt att fungera som ett stöd i hur man i klassen kan arbeta för att bearbeta en teaterupplevelse, samt använda denna upplevelse som en utgångspunkt för vidare arbete i klassrummet. Materialet är inte tänkt som en handledning i att förstå eller analysera *Candide*, inte heller är det ett försök till att skriva in saker i föreställningen som inte finns där.

Många elever är otränade i att se teater, varför själva formen till en början kan bjuda på lite motstånd. Att se och ta till sig teater är helt enkelt något som många elever behöver öva sig i. Skolan har ett

kompensatoriskt uppdrag och detta pedagogiska material har ambitionen att erbjuda vägar att bearbeta teaterupplevelsen för eleverna, men utan att skriva dem en tolkning på näsan. Materialet består av en samling uppgifter vilka kan ge läraren inspiration eller som kan användas direkt i klassrummet. Uppgifterna kan användas enskilt eller kombinerat med varandra. Några av lektionsuppläggen ger förslag på hur uppgifterna kan utvidgas eller enbart användas som små, korta och mycket enkla inspirationsuppgifter. Flera av dem går dessutom att använda både muntligt såväl som skriftligt.

Det pedagogiska materialet är utformat för att användas efter den gemensamma teaterupplevelsen, för att bearbeta denna. Den lärare som istället vill använda materialet för att förbereda teaterbesöket kan så klart använda det även till detta. Det går naturligtvis också utmärkt att läsa hela eller delar av *Candide* innan klassen ser föreställningen. För många klasser lämpar det sig väl att prata om Voltaire och *Candide* i sina historiska sammanhang redan före besöket. Flera av lektionsförslagen kan således användas både före och efter eleverna ser *Candide*.

Akvariesamtal

Att samtala om en gemensam teaterupplevelse i ett klassrum bjuder som sagt på en del utmaningar. Att som lärare skapa ett diskussionsklimat där alla får komma till tals och där fokus hamnar på föreställningen och inte på värderingar eller tankar som ligger "utanför" upplevelsen är en utmaning, att skapa ett klimat där talutrymmet fördelas likvärdigt är en annan. En samtalsform som kan vara till hjälp är en modifierad form av det så kallade akvariesamtalet. Syftet med modellen är dels att låta alla som vill komma till tals, dels att tvinga eleverna att lyssna och inte alltid tala själva. Målet är att få till stånd ett fördjupande samtal, som fördjupar alla elevers förståelse för det de sett, utan att en bedömning eller en förutbestämd frågeställning står i vägen för samtalet. Om läraren, som enligt den här modellen inte alls deltar utan sitter utanför "samtalsringen" och antecknar det eleverna säger, erbjuder den här modellen dessutom ett utmärkt underlag för bedömning av såväl analytisk som muntlig förmåga.

Klassen delas in i halvor. I mitt fall brukar det innebära två grupper på sexton elever var. Läraren kan med fördel tänka igenom gruppindelningen noga innan, så att hänsyn tas till gruppdynamik som annars kan påverka samtalsklimatet. Innan klassen kommer in i salen är det bra att ha förberett möbleringen. Åtta elever inleder sittande i en ring av stolar, men utan bord. Resterande åtta elever sitter istället på stolar med ryggen mot ringen. Dessa elever har anteckningsblock och penna. Eleverna som sitter i ringen har däremot inget material.

Bestäm i förväg en tidsintervall. I det här exemplet är det sju minuter. Eleverna i ringen lyfter något valfritt från föreställningen. Något de inte förstått, något de vill diskutera vidare eller något de sett och reagerat på. Samtalet brukar flyta på ganska lätt efter ett tag. Den som vill deltar i diskussionen, den som inte vill sitter tyst. Eleverna som inte sitter i ringen antecknar det de hör. Läraren gör detsamma, men skriver också namn på vem som sade vad. Läraren tar också tid och sätter timern på sju minuter. Efter sju minuter ringer klockan och eleverna byter plats. Nu måste grupp två utgå från sina anteckningar och fördjupa eller utveckla något som de hört den andra gruppen diskutera. Upprepa valfritt antal varv: två eller tre, så länge gruppen fortfarande känner att de har någonting att säga.

Genom denna samtalsmodell äger eleverna samtalet. Läraren styr inte och "drar" inte heller diskussionen. Diskussionen blir mindre krävande för eleven och fokus hamnar på vad eleven faktiskt sett, uppfattat och undrat över – inte vad de "förväntas" säga och tycka. De tvingas också lyssna på kamraterna utan att direkt ta över ordet eller argumentera med eller emot. Dessutom erbjuder lärarens aktiva lyssnande och anteckningar ett utmärkt underlag för bedömning, utan att det innebär rätttningsbörda.

Att arbeta med romanen *Candide*

En teaterpjäs är alltid en fristående, egen konstform och upplevelsen av den står självklart på egna ben. För den lärare som så önskar lämpar det sig dock väl att sätta in teaterpjäsen i dess litteraturhistoriska kontext. Kanske har klassen redan innan besöket läst hela *Candide* eller något utdrag? Då passar det att diskutera likheter och skillnader mellan det de sett och det de läst. Eftersom föreställningen *Candide* precis som boken är indelad i kapitel kan ni också efter föreställningen närläsa ett eller ett par kapitel och låta klassen diskutera hur detta gestaltades på scen. Till exempel kan eleverna få läsa om Eldorado, Kunigundas berättelse eller om tiden i Frankrike eller Surinam.

Teaterformens fördelar

Skolan har ett kompensatoriskt uppdrag och därför är det viktigt att erbjuda kulturupplevelser även ur den aspekten. För den teaterovane eleven erbjuder teaterformen dock en viss utmaning. Det krävs ibland lite träning innan eleven övervinner hindren som själva teaterformen utgör. En möjlighet är att låta eleverna fundera över vilka fördelar teaterformen har. Vad har teatern som filmen eller romankonsten saknar? Syftet är inte att pådyvla eleverna någon åsikt de inte har, utan istället att hjälpa dem att få syn på något nytt.

I Kulturhuset Stadsteatern Vällingbys uppsättning av *Candide* består ensemblen av tre skådespelare som tillsammans spelar över femtio roller. Skådespelarna går ut och in i rollerna. Fungerar detta? Varför? Hur förstår vi vem som är vem? Och gör det kanske berättelsen mer allmängiltig om en karaktär inte är bunden till en skådespelare? Man kan låta eleverna reflektera skriftligt, helt förutsättningslöst och utan krav på någon speciell texttyp, kring en sådan fråga. En möjlig reflektionsfråga kan se ut så här:

En fördel som teaterformen har framför filmen, är att samma skådespelare kan spela olika karaktärer, hen kan gå ut och in i olika roller. Skådespelarna på en teater är inte heller bundna till ett visst kön eller utseende och på så vis kan föreställningen bli mindre stereotyp och handlingen mer allmängiltig än den annars skulle vara. Beskriv hur du tycker att just det kom till uttryck i *Candide*. Var utförlig i din diskussion.

Om man vill lyfta elevernas åsikter mer för att synliggöra något för hela klassen så kan digitala verktyg som ordmoln användas efter den enskilda reflektionsövningen. För elever som behöver träna på att producera sammanhållande text lämpar övningen sig väl som längre reflektionsskrivande. Övningen går också enkelt att omformulera till en argumenterande text för den som vill träna mer på detta.

Tematisk reflektion

Ett annat sätt att närma sig *Candide* är att låta eleverna fundera över de teman som behandlas i dramat. Här kan man till exempel låta eleverna diskutera vad *Candide* säger om att blint lyda auktoriteter. Ett förslag till skriftlig eller muntlig diskussion skulle kunna vara: *Candide* består av en stor mängd mindre berättelser som alla på olika sätt behandlar förtryck, källkritik, makthunger, kolonialismens efterverkningar och problemet med att blint följa auktoriteter på något sätt. Välj en av dessa berättelser, förslagsvis en som berörde dig starkt, och beskriv varför den berör dig och på vilket sätt just den berättelsen förhåller sig till temat. Var utförlig: referera, citera, analysera och beskriv.

Att låta eleverna reflektera skriftligt under lektionen, förutsättningslöst, är en didaktisk metod som är givande och som låter alla elever komma till tals på den nivå som passar dem. Denna uppgift kan med enkelhet omvandlas till en längre litteraturvetenskaplig analys, till exempel den som ingår i svenska 3. Frågeställningen kan självklart också modifieras för svenska 2 eller årskurs 9, genom att till exempel istället behandla satirinslagen eller de rent epoktypiska dragen i föreställningen.

Att närma sig föreställning utifrån det som syns och hörs

Ett sätt att samtala om eller skriftligt reflektera kring *Candide* är att göra det utifrån vad vi ser och hör, alltså rekvisita, musik, ljudeffekter och ljus. Den här uppsättningen av *Candide* är i mycket en visuell och ljudmässig upplevelse. Vi hör sådant som den begränsade scenen inte tillåter oss att se och stämningar förhöjs med scenografins, musikens och ljudeffekternas hjälp.

Låt eleverna diskutera eller skriftligt reflektera kring vilken funktion scenografin i föreställningen (alltså hur själva scenen ser ut och vad som fanns där) fyllde. Eleverna kan till exempel reflektera kring kostym, musik, föremål, smink och rekvisita, men också kring publikens placering. Uppmana eleverna att vara detaljrika när de beskriver och försöka att analysera vad de såg och hörde. Övningen lämpar sig väl att göra både enskilt och i grupp, såväl muntligt som skriftligt.

Bygg en tidslinje av händelseförloppet

Candide är kronologiskt uppbyggt och de korta "kapitlen" som utgör scener i föreställningen bör vara enkla att följa för de flesta elever. Trots det kan det finnas fördelar med att låta eleverna tillsammans, i mindre grupper, gemensamt minnas föreställningen och försöka att bena ut kronologin och de tänkbara dramaturgiska vändpunkter i händelseförloppet som fanns.

Dela in eleverna i grupper och ge dem några A3-papper att bygga en tidslinje på. Ge varje grupp en eller flera av karaktärerna, Candide, Kunigunda, gumman och Pangloss, och be dem på en tidslinje bena ut och gestalta vad karaktären gjorde när. Häng upp de olika tidslinjerna i klassrummet efteråt.

"Vi lever i den bästa av världar"

Trots att han hela tiden får motsatsen bevisad så är *Candide* övertygad om att Pangloss har rätt när han säger att vi lever i den bästa av världar. I modernt språkbruk skulle man kunna hävda att *Candide* är auktoritetsstyrd eller att han inte är särskilt källkritisk utan godtrogen. Låt eleverna ge exempel som de drar sig till minnes från föreställningen och som de tycker borde ha gjort *Candide* tveksam till Pangloss filosofi och ställningstagande.

Låt dem minnas i grupp och kanske skriva upp sina listor på tavlan. Den som har tid kan därefter låta eleverna enskilt reflektera över hur de kan se Candides godtrogenhet i vår egen samtid.

Vilka exempel finns på auktoritetsstyre och bristande källkritik runtom oss idag?

Den skriftliga uppgiften kan vara kortare, en bit av en lektion, en hel lektion, eller utgöra ett underlag för en längre essä.

"Vi måste odla vår trädgård"

Candide slutar med att huvudpersonen inser att han måste "odla sin trädgård". Han väljer det lilla livet, men framförallt inser han att han bara kan påverka det han själv har möjlighet att styra och att det räcker.

Låt eleverna skriva en egen krönika eller ett debatterande inlägg på temat.

Varför är den rätta vägen att odla sin egen trädgård?

"Vi måste odla vår trädgård"

Dela in klassen i grupper och ge varje grupp ett stort papper, ett "lakan", för antingen en karaktär eller en plats. Låt gruppen brainstorma kring allt de tycker sig ha fått veta om *Candide*, Kunigunda, gumman eller om platser som Eldorado. På "lakanet" skriver de ned de ord de kommer på – en slags associationslek som blir en bra övning i att närläsa text.

Låt därefter grupperna tvärgruppsdiskutera och därefter muntligt presentera vad de kommit fram till. Lakanen sätts därefter upp på väggen.

Postkolonialism och exploatering

Candide agerar på ett annat sätt när han är i andra, nya länder, än han gör när han är hemma. Det finns många sådana exempel, väl gestaltade i föreställningen.

Låt eleverna fundera på vilka sådana exempel de kommer ihåg. Därefter kan ni diskutera hur det ser ut i vår egen tid. På många sätt kan eleverna få syn på postkoloniala strukturer och exempel på hur vi kan vara beredda att exploatera andra människor eller se mellan fingrarna med deras lidande och det förtryck de drabbas av. Ett konkret exempel är hur vi ser på vår rätt att turista i andra länder, trots de problem vi för med oss till de människor som bor där. Ett annat exempel är att vi är beroende av naturtillgångar som utvinns – många gånger oetiskt – i andra länder. Ytterligare ett aktuellt exempel är adoption och surrogatmoderskap.

Vilka paralleller kan klassen se mellan *Candide* och vår tid när det gäller synen på oss själva och "den andre"?

Övningen lämpar sig väl som både diskussionsuppgift, kanske enligt EPA-modell (enskilt – par – alla), och som längre, skriftlig uppgift, till exempel en essä eller en argumenterande text.

Övningen kan också användas ämnesövergripande tillsammans med ämnen som historia, samhällskunskap, filosofi och geografi.

Humanisten Voltaire

För den som undervisar i religion eller filosofi, eller vill samarbeta ämnesövergripande, finns möjligheten att använda föreställningen för att redogöra för olika livsåskådningar. Voltaire var humanist och det syns i *Candide*.

Hur kan vi se det? Kanske kan man till och med säga att *Candide* gestaltar existentialismens ångest och "den andres blick". Hur förhåller sig *Candide* till religioner?

Tittskåp

Ett uppskattat sätt att behandla en teaterupplevelse är att låta eleverna i grupp i form av ett tittskåp gestalta en scen de särskilt fastnade för. De får i föreställningen *Candide* flera exempel på hur föremål kan få nya betydelser och nytt liv. Att pyssla behöver inte vara dyrt, men är alltid väldigt uppskattat av eleverna. Man behöver pysselmateriel och här gammalt skräp kan få nytt liv: tygstuvar, kataloger och utlästa magasin (resekataloger brukar fungera utmärkt), tapetprover, pinnar, kottar, löv, glasspin-nar, färgat papper, toarullar, garnstum-par, wellpapp och kartong. Det blir också en övning i att skapa hållbart. Enkla tittskåp, nästan gratis, görs så här:

- **Ge varje grupp en kartong. Bra storlek har locken till papperskartong-erna i kopieringsrummet!**
- **Rulla in en vagn med pysselmateriel-et. Fråga kollegor eller låt eleverna själv ta med stuvmaterial att använda.**
- **Presentera uppgiften.**
- **Låt varje grupp skriva en kort förtydli-gande beskrivning, som liknar den informationstext som finns på ett museum.**

Team

Av Voltaire

Skådespelare **Frida Beckman, Nathalie Ifter Salomonsson, Victor Ström**

Översättning av romanen **Marie Berthelius**

Regi och dramatisering **Erik Holmström**

Scenografi och kostym **Marika Åkerblom**

Ljus **Anton Linder**

Ljud **Mattias Alheim**

Mask **Carina Saxenberg**

Slagsmålskoreograf **Rikard Lekander**

Dramaturg **Mia Winge**

Pedagogiskt material **Anna Bergqvist**

Belysningsmästare **Anton Linder**

Ljudtekniker **Björn Sundling**

Tillskärare Dam **Kerstin Dagmarsdotter**

Tillskärare Herr **Julia Glemme**

Attributmakare **Urban Riismark**

Skräddare **Gabriela Ruben**

Patinering **Anna Lindqvist**

Projektledare verkstäder **André Kleine Östhem**

Peruk -, mask - & kostymchef **Nancy Andreassen Peters**

Dekorchef **Martin Vogel**

Produktionsassistent **Agnes Kovacs Modin**

Lanseringsbild **Matilda Rahm**

Scenfotograf **Leonard Stenberg**

Trailer **Erik Holmström**

Kommunikationsansvarig **Carolina Edberg Oscarsson**

Producent **Josefin Lagerwall**

Scenchef **Theres Hansson**

Verksamhetschef **Jiasi Maciel**

Konstnärlig ledare **Olof Hanson**

I samproduktion med Malmö dockteater

Vill ni ha mer?

Läs mer om oss och se hela vårt program
på kulturhusetstadsteatern.se/vallingby

Följ oss

Instagram: @kulturhuset_vallingby

Facebook: Kulturhuset Stadsteatern Vällingby

För bokning kontakta Carolina Oscarsson

carolina.oscarsson@kulturhusetstadsteatern.se

KULTURHUSET
stadsteatern